

Mezinárodní systém

§ 1 Pojem mezinárodního systému

Systémový přístup může být uplatňován nejen na jevy a procesy vnitrostátního politického života, ale i mezinárodního. Proto se také setkáváme s pojmy politický systém (vnitrostátní),¹ stejně jako i systém mezinárodní.

Pokud jde o **mezinárodní systém**, můžeme ho definovat v širším smyslu jako soubor **subjektů**, kterými jsou především **státy**, ale i další instituce v podobě **mezinárodních organizací a nadnárodních (transnacionálních) společností**, a **vztahů** mezi nimi uskutečňujících se v mezinárodním prostředí (vně států). Mohou to být vztahy politické, ekonomické kulturní, právní, ekologické. V užším smyslu představuje mezinárodní systém soubor **politických** vztahů, tj. vztahů mezi uvedenými subjekty, jež mají určující význam pro jeho fungování.

Jestliže se subjekty vnitrostátního politického systému projevují zejména v rámci hranicemi vymezeného území, subjekty mezinárodního systému působí vně státu. To však není jediná odlišnost těchto systémů. Rozdíl spočívá i v tom, že se v mezinárodním systému neseťkáváme s centralizovanou mocí typickou pro vnitrostátní politické systémy, ale s mocí decentralizovanou – je představována suverénními státy. Světový parlament, světového prezidenta či světovou vládu mezinárodní systém nemá. Proto se můžeme setkat i s takovou charakteristikou mezinárodního systému, kdy právě s ohledem na neexistující ústřední moc je charakterizován buď jako **anarchický**, nebo **polyarchický**.

Subjektem mezinárodního systému může být potenciálně každý účastník mezinárodních vztahů na základě toho, že vyvíjí aktivitu, která směřuje do mezinárodního prostředí. Nicméně za relevantní subjekt (prvek) mezinárodního systému je považován takový subjekt, jenž se trvale na základě vlastní vůle podílí na formování mezinárodního prostředí nebo aspoň vykonává vliv na mezinárodní vztahy. Ať již samostatně, či ve spolupráci s jinými subjekty. Subjekty mezinárodního systému se tradičně člení na **státní a nestátní**. **Do nestátních zahrnujeme národy, mezinárodní organizace a nadnárodní korporace.**

§ 2 Subjekty (prvky) mezinárodního systému

A. Státy

Státy jsou nejvýznamnějšími účastníky mezinárodních vztahů a subjekty mezinárodního systému. Jejich postavení vyplývá ze základního atributu každého státu – jedinec stát disponuje legitimním právem používat násilí. Státy mají rozhodující vliv na mezinárodní vztahy, formují a určují charakter mezinárodního systému. Jsou nejen subjekty, ale i objekty mezinárodních vztahů.

V souladu se zásadou obecného mezinárodního práva – zásadou svrchované rovnosti – mají všechny státy rovná práva a rovné povinnosti. Zároveň je však zřejmé, že nemají stejné faktické postavení vyplývající z rozdílných mocenských potenciálů. Nejde přitom jen o takový faktor, který je určující, tzn. jaderný potenciál, resp. schopnost odvetného úderu prostřednictvím nukleárních zbraní, ale i o další významné faktory – především výkonnost ekonomiky a dále o takové, jako jsou energetická a surovinová základna, počet obyvatel, velikost území, resp. geostrategická poloha.

Mezinárodní měnový fond, stejně jako i Světová banka každoročně publikují ekonomické výsledky států vyjádřené v jejich HDP dosaženém za uplynulý rok. Pokud jde o rok 2019, uveřejnil Mezinárodní měnový fond své údaje v dubnu 2019². Prvních dvacet států představují tyto země:³

¹ Viz subkapitolu Systémový přístup k politickým jevům (část první, hlava pátá, § 1).

² Údaje jsou uváděny v miliónech US dolarů.

³ Viz World Economic Outlook *Data*^{base} [online]. Dostupné z: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/weodata/index.aspx>.

1	Spojené státy americké	21,439,226
2	Čína	14,140,163
3	Japonsko	5,164,475
4	Německo	3,863,344
5	Indie	2,935,570
6	Spojené království	2,743,586
7	Francie	2,707,074
8	Itálie	1,998,636
9	Brazílie	1,847,020
10	Kanada	1,730,914
11	Rusko	1,637,892
12	Jižní Korea	1,629,532
13	Španělsko	1,397,870
14	Austrálie	1,376,870
15	Mexiko	1,274,175
16	Indonésie	1,111,713
17	Nizozemsko	902,355
18	Saudská Arábie	779,289
19	Turecko	743,708
20	Švýcarsko	715,360
45	Česká republika	246,953
	EU	18,705,132

Jiné pořadí států vyplývá z tabulky, která uvádí státy disponující jadernými zbraněmi a počty jejich nukleárních hlavic.¹

Stát	Rozmístěné hlavice	Ostatní hlavice	Celkem
Spojené státy	1750	4435	6185

¹ www.sipriorg.org/yearbook./2019/06.

Rusko	1600	4900	6500
Spojené království	120	80	200
Francie	280	20	300
Čína	-	290	290
Indie	-	130-140	130-140
Pákistán	-	150-160	150-160
Izrael	-	80-90	80-90
Severní Korea	-	(20-30)	(20-30)
Celkem	3750	10115	13865

Jak uvedl Stockholmský ústav pro výzkum míru (SIPRI) v komentáři k této tabulce, Spojené státy a Rusko tak disponovaly v roce 2018 přibližně 90 % globálních nukleárních zbraní.

Mezinárodní společenství pracuje i s jinými žebříčky států, než jen s těmi, které byly uvedeny výše. Jedná se např. o žebříčky států, které pracují s takovou kategorií (pojmem, fenoménem) jako je **štěstí**. Jestliže výše ročního HDP či počty nukleárních hlavic patří nepochybně do tzv. *hard power*, uvedená kritéria představují spíše tzv. *soft power*¹. Jak ukazují příslušné žebříčky, přední místa v nich obsazují státy, které v oblasti „*hard power*“ na předních místech nefigurují.

Každoroční Zpráva o světovém štěstí (*World Happiness Report*) vychází z takových ukazatelů, jako je průměrná délka života, míra sociální podpory, HDP na hlavu, očekávání zdravého života, svobody rozhodování o životních šancích, velkorysosti či vnímání korupce.

Světová zpráva o štěstí z roku 2019 uvádí následující pořadí prvních 20 států². Česká republika figuruje na 20 místě. V žebříčku je 156 zemí.

Pořadí	Stát
1.	Finsko
2.	Dánsko
3.	Norsko
4.	Island
5.	Nizozemsko
6.	výcarsko
7.	Švédsko
8.	Nový Zéland
9.	Kanada
10.	Rakousko
11.	Austrálie
12.	Kostarika
13.	Izrael
14.	Lucembursko
15.	Spojené království
16.	Irsko
17.	Německo
18.	Belgie
19.	Spojené státy

¹ Viz Nye, Joseph. S. *Soft Power. The means to Access in World politics and understand international conflict*. New York : PublicAffairs, 2004.

²

<https://Word.happiness.report/>.

20.	Česko
38.	Slovensko

Jak Česká, tak Slovenská republika si v roce 2019 zlepšily své postavení o jedno místo ve srovnání s rokem 2018. Japonsko skončilo 58., Rusko 68. a Čína 93. Na posledním, 156. místě skončil Jižní Súdán.

Z hlediska postavení jednotlivých států se proto v mezinárodním systému můžeme setkávat se státy, které nazýváme univerzálními velmocemi, resp. **supervelmocemi**. Jedná se o státy, které mají globální zájmy a zároveň i prostředky k jejich prosazení. Jejich aktivity mají v mezinárodním systému univerzální charakter. V současném mezinárodním systému mají takové postavení pouze Spojené státy.

Další možnou kategorií států představují **velmoci**. Po druhé světové válce s poukazem na jejich postavení tzv. stálých členů v Radě bezpečnosti OSN se do této kategorie zařazovaly Čína, Francie, Spojené státy, Sovětský svaz a Velká Británie. V soudobém mezinárodním systému se jako velmoci – na rozdíl od supervelmocí – označují významní aktéři mezinárodního systému, kteří se prosazují zpravidla jen v jedné oblasti mezinárodních vztahů – Rusko, disponující výrazným potenciálem strategických zbraní, nebo Čína a Japonsko, disponující mimořádným ekonomickým potenciálem.

Jiné státy pak lze charakterizovat jako regionální velmoci (Brazílie v Latinské Americe, Jihoafrická republika v Africe), jako státy střední velikosti (v Evropě např. Polsko a Španělsko), malé státy (Česká republika) a popř. tzv. ministáty (v Evropě Andorra, Lichtenštejnsko, Malta, Monako, San Marino a Vatikán).

Jak ukazuje vývoj mezinárodního systému od roku 1945, není zařazení toho kterého státu do příslušné kategorie definitivní. To dokládají i snahy o reformu Organizace spojených národů, zvláště návrhy na rozšíření počtu tzv. stálých členů Rady bezpečnosti, kdy se předpokládá, že novými stálými členy by měly být právě státy, jejichž role v mezinárodním systému vzrostla – např. Japonsko, Spolková republika Německo, Indie, Brazílie, Jihoafrická republika.

B. Mezinárodní organizace

Nejpočetnějším subjektem (aktérem) mezinárodního systému jsou v současné době nepochybně mezinárodní organizace.¹ Jsou zahrnovány zpravidla mezi tzv. nestátní aktéry. Jejich charakteristickým rysem je formalizovaná struktura spočívající v soustavě hierarchicky uspořádaných orgánů a existenci administrativního aparátu. Smyslem jejich existence je prohlubování mezinárodní spolupráce. Mezinárodní organizace se diferencují podle řady znaků.

Jedním ze základních druhů jsou takové, které zakládají státy (vlády) – tedy **mezistátní či mezivládní** (*International Governmental Organizations* – IGO), jakými jsou kupř. Organizace spojených národů, Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, Světová banka a další. Jejich právním základem je mezinárodní smlouva.

Mezinárodní nevládní organizace (*International Non-governmental Organizations* – INGO) jsou jako další druh mezinárodních organizací zakládány fyzickými nebo právníckými osobami. Podle geografického zastoupení členů je můžeme dále členit na **globální** (OSN) či **regionální** (Africká unie), popř. i **nadregionální** (NATO) a **subregionální** (Visegrádská skupina). Další rozlišování vychází z cílů mezinárodních organizací. Tyto cíle mohou mít buď všeobecný (univerzální) charakter (OSN), nebo mohou směřovat pouze do několika (Evropská unie) nebo do jedné oblasti spolupráce (Světová obchodní organizace).

I. Mezinárodní vládní organizace

Organizace spojených národů (*United Nations Organization* – UN) je univerzální mezivládní mezinárodní organizace usilující o mezinárodní mír a bezpečnost, odzbrojení, hospodářskou, sociální, kulturní a humanitární spolupráci, udržitelný rozvoj, podporu a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám. Byla založena v roce 1945. Ustavující konference v San Francisku se zúčastnilo 50 států včetně Československa. V současné době má 193 členů. Jako poslední člen OSN byla po rozdělení Súdánu v roce 2011 přijata Republika Jižní Súdán.

Hlavními orgány OSN jsou Valné shromáždění, Rada bezpečnosti, Hospodářská a sociální rada, Poručenská rada (do roku 1995), Mezinárodní soudní dvůr a Sekretariát.

Valné shromáždění je orgánem, v němž jsou zastoupeny všechny členské státy. Každý členský stát disponuje jedním hlasem, byť mají členské státy možnost vyslat do tohoto orgánu jednoho až pět zástupců.

Valné shromáždění jedná o otázkách týkajících se mezinárodního míru a bezpečnosti, zbrojení a odzbrojení, spolupráce mezi státy a ochrany lidských práv. K těmto otázkám přijímá doporučení, která nejsou pro členské státy závazná. Dále schvaluje rozpočet OSN, přijímá nové členy, volí nestálé členy Rady bezpečnosti, členy Hospodářské a sociální rady, podílí se na volbě Mezinárodního soudního dvora a na základě doporučení Rady bez-

¹ Ročenka mezinárodních organizací *Yearbook of International Organisations*) vydaná Unii mezinárodních asociací (*Union of International Associations*) v roce 2018 obsahuje 70 tisíc mezinárodních organizací. 40 tisíc z nich jsou organizace nevládní.

pečnosti volí generálního tajemníka OSN.

Tato jeho rozhodnutí jsou závazná jak pro členské státy, tak i příslušné orgány OSN. Valné shromáždění se schází jednou ročně na řádných zasedáních. Na žádost většiny členských zemí či Rady bezpečnosti se mohou konat mimořádná zasedání. Sídlem Valného shromáždění je New York.

Rada bezpečnosti je v souladu s Chartou OSN orgánem, který má odpovědnost za zachování mezinárodního míru a bezpečnosti. Její rozhodnutí při realizaci této odpovědnosti jsou závazná pro všechny členské státy OSN. Jejím úkolem je nejen určit zda jde v konkrétním případě o ohrožení míru, porušení míru nebo akt agrese, ale také rozhodnout, jaká opatření budou přijata k obnovení mezinárodního míru a bezpečnosti včetně případného použití ozbrojené síly, které může zahrnovat akce leteckých, námořních nebo pozemních sil.

Rada bezpečnosti se skládá z patnácti členů. Pět členů je tzv. stálých (Čína, Francie, Ruská federace, Spojené státy a Velká Británie), deset tzv. nestálých členů je voleno Valným shromážděním OSN na dva roky¹. Při rozhodování – s výjimkou otázek procedurálních – se uplatňuje tzv. právo veta. To znamená, že požadovaná většina devíti hlasů musí zahrnovat hlas všech pěti stálých členů. Rada bezpečnosti na rozdíl od Valného shromáždění zasedá nepřetržitě.

Mezi další pravomoci Rady bezpečnosti patří doporučovat Valnému shromáždění kandidáta na funkci generálního tajemníka, dávat doporučení pro přijetí nových členů, společně s Valným shromážděním volit soudce Mezinárodního soudního dvora či zřizovat mezinárodní trestní tribunály. Rada bezpečnosti sídlí v New Yorku.

Poslání OSN v oblasti hospodářské a sociální spolupráce členských zemí realizuje **Hospodářská a sociální rada OSN**. Je složena ze zástupců 54 členských států, kteří jsou voleni Valným shromážděním OSN na tři roky.

Jejími pomocnými regionálními orgány jsou Hospodářské komise (pro Afriku, Evropu, Latinskou Ameriku a Karibskou oblast) a Hospodářské a sociální komise (pro Asii a oblast Tichého oceánu a pro západní Asii).

Hospodářská a sociální rada koordinuje činnost odborných agentur OSN, kterými jsou například Dětský fond OSN (UNICEF), Konference OSN pro obchod a rozvoj (UNCTAD), Mezinárodní agentura pro atomovou energii (IAEA), Mezinárodní organizace práce (ILO), Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (UNIDO), Organizace OSN pro školství, vědu a kulturu (UNESCO), Organizace OSN pro výživu a zemědělství (FAO), Světová zdravotnická organizace (WHO). Sídlem Hospodářské a sociální rady je Ženeva.

Soudním orgánem OSN je **Mezinárodní soudní dvůr** složený z 15 soudců volených na 9 let Valným shromážděním a Radou bezpečnosti. Úkolem Mezinárodního soudního dvora je jednak řešit spory mezi státy, jednak na žádost Valného shromáždění nebo Rady bezpečnosti zpracovávat posudky. Pokud jde o řešení sporů, zabývá se jimi Mezinárodní soudní dvůr jedině za předpokladu, že strany uznají jeho jurisdikci. A to i v případě, že nejsou členy OSN. Pod jeho jurisdikci nespádají ani fyzické osoby, ani mezinárodní organizace. Mezinárodní soudní dvůr sídlí v Haagu (Nizozemsko).

Sekretariát OSN je administrativním orgánem Organizace spojených národů. Představuje téměř třicet tisíc pracovníků administrativního a technického personálu. V čele Sekretariátu je **generální tajemník OSN** volený Valným shromážděním na základě doporučení Rady bezpečnosti na pět let². Úkolem generálního tajemníka je vykonávat preventivní diplomacii, uskutečňovat konzultace s nejvyššími představiteli členských států OSN k aktuálním mezinárodním otázkám, zastupovat OSN na mezinárodních konferencích a fórech, účastnit se jednání orgánů OSN. Sekretariát OSN sídlí spolu s dalšími orgány OSN v New Yorku, část Sekretariátu sídlí i v Ženevě a Vídni.

Součástí struktury orgánů OSN byla též **Poručenská rada**. Jejím úkolem bylo zajistit správu bývalých kolonií, které byly zařazeny do poručenské správy OSN. Jako poslední z těchto území získaly nezávislost tichomořské ostrovy Palau a poté se v roce 1994 staly 185. členským státem OSN. Proto od té doby Poručenská rada nevykonává žádnou činnost.

Problematikou lidských práv se zabývá pravidelně z uvedených orgánů Valné shromáždění, stejně jako i Hospodářská a sociální rada. Specializovanými orgány jsou **vysoký komisař OSN pro lidská práva** a **Rada pro lidská práva**.

Vysoký komisař pro lidská práva byl ustaven v roce 1993 jako představitel OSN odpovědný za činnost v oblasti lidských práv. Stojí v čele **Úřadu Vysokého komisaře pro lidská práva**. Jeho úkolem je nejen koordinovat činnost na podporu lidských práv v rámci OSN, ale také upozorňovat na závažná porušování lidských práv a organizovat preventivní akce. Vysoký komisař pro lidská práva je schvalován Valným shromážděním OSN na návrh generálního tajemníka na funkční období čtyř let.³ Úřad vysokého komisaře pro lidská práva je součástí Sekretariátu OSN a poskytuje technické a administrativní služby Radě pro lidská práva. Sídlí v Ženevě.

Rada pro lidská práva jako náhrada za Komisi pro lidská práva byla zřízena Valným shromážděním OSN v roce 2006 s tím, že jejím hlavním úkolem je věnovat se porušování lidských práv ve světě a přijímat příslušná

¹ Česká republika byla nestálým členem Rady bezpečnosti v letech 1994–1995.

² Od 1. 1. 2017 vykonává funkci generálního tajemníka OSN António Guterres (Portugalsko).

³ Vysokou komisařskou pro lidská práva je od 1. 9. 2018 Michelle Bachelet (Chile).

doporučení k jejich ochraně. Rada pro lidská práva má 47 členů, kteří jsou voleni Valným shromážděním a také jsou Valnému shromáždění odpovědní. Funkční období je tříleté. Česká republika byla opakovaně volena do tohoto orgánu OSN. Poprvé pro léta 2006–2007, poté pro období 2011–2014 a konečně i pro období 2019–2021.

V zájmu stíhání osob, které závažným způsobem porušily mezinárodní humanitární právo, ustavila Rada bezpečnosti dva mezinárodní soudní tribunály. A to Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii a Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu.

Mezinárodní soudní tribunál pro bývalou Jugoslávii byl ustaven v roce 1993 s cílem potrestat osoby, které se od roku 1991 na území bývalé Jugoslávie dopouštěly zločinů genocidy, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Sídlem soudu je Haag. **Mezinárodní trestní tribunál pro Rwandu** ustavila Rada bezpečnosti v roce 1994. Jeho úkolem je potrestat osoby, které se dopustily ve Rwandě genocidy a jiných závažných zločinů podle mezinárodního humanitárního práva.

Organizace spojených národů při stíhání osob, které se dopustily zločinů genocidy, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti spolupracuje s Mezinárodním trestním soudem.

Mezinárodní trestní soud je na rozdíl od *ad hoc* zřízených výše zmíněných tribunálů stálým soudním orgánem. Byl zřízen na základě Římského statutu podepsaného v Římě v roce 1998. Římský statut vstoupil v platnost po ratifikaci šedesáti státy v roce 2002 a poté mohl Mezinárodní trestní soud zahájit svoji činnost. Česká republika sice podepsala statut v roce 1998, Parlament s ním však vyjádřil souhlas až v roce 2008 a prezident ČR jej ratifikoval v roce 2009. Jako dosud poslední (122.) stát ratifikoval Římský statut v roce 2016 Salvador.

Jako příklady dalších mezinárodních vládních organizací sledující univerzální cíle, ale na regionální úrovni, můžeme uvést takové regionální organizace, kterými jsou Organizace amerických států a Africká unie.

Organizace amerických států (*Organization of American States – OAS*) byla založena v roce 1948. V současné době má 35 členů a 69 stálých pozorovatelů včetně EU. Členským státem je i Kuba, byť představitelé Castrova režimu byli z účasti na činnosti OAS vyloučeni v roce 1962. V roce 2009 byla zahájena jednání o obnovení účasti Kuby na činnosti OAS.

Mezi hlavní cíle Organizace patří ekonomická spolupráce a rozvoj, mírové řešení sporů, demokracie a dodržování lidských práv. Na poli lidských práv je pro členské státy závazná Americká konvence o lidských právech přijatá v roce 1969. Kontrolními orgány nad dodržováním lidských práv jsou Meziamerická komise pro lidská práva a Meziamerický soud pro lidská práva, jenž zahájil činnost v roce 1979.

Hlavní orgány OAS představují jako nejvyšší orgán Valné shromáždění, v němž jsou zastoupeny všechny státy, Konzultativní setkání ministrů zahraničních věcí, Stálá rada a generální sekretariát sídlící ve Washingtonu.

Africká unie (*African Union – AU*) nahradila v roce 2002 Organizaci Africké jednoty, která byla jako první celoafrická mezivládní organizace založena v roce 1963. Cíle nové organizace stanovil Zakládající akt Africké unie přijatý v roce 2000. Spočívají především v úsilí o jednotu a solidaritu zemí Afriky, obraně suverenity, územní integrity a nezávislosti, koordinaci spolupráce a úsilí dosáhnout lepší životní úroveň pro všechny obyvatele kontinentu a odstranění všech forem kolonialismu v Africe. Členy Africké unie je 55 států Afriky.

Nejvyšším orgánem unie je Shromáždění složené ze zástupců hlav států a vlád. Zasedá jednou ročně. Dalšími orgány jsou Výkonný výbor, jehož členy jsou ministři zahraničí, Výbor stálých zástupců složený z velvyslanců členských států, Hospodářská, sociální a kulturní rada, zabezpečující spolupráci s občanskou společností, Rada míru a bezpečnosti složená ze zástupců 15 členských států jako orgán pro prevenci a efektivní řešení konfliktů a krizových situací. Problematikou lidských práv se zabývá jednak Africká komise pro lidská práva, jejíž verdikty mají pouze doporučující charakter a Africký soud pro lidská práva. Funkci sekretariátu unie plní Komise. Její sídlo je v Addis Abebě (Etiopie).

Dosud pouze poradním a konzultativním orgánem je Panafrický parlament, do něhož každý stát unie volí 5 zástupců. Sídlí v jihoafrickém Midrandu. V budoucnu by se měl stát nejvyšším legislativním orgánem AU. Unie si vytváří i finanční instituce (Africkou centrální banku, Africký měnový fond, Africkou investiční banku) a usiluje o ekonomickou integraci (Africké ekonomické společenství), jejímž základem se mají stát Regionální ekonomická společenství.

Regionální mezivládní organizací se specifickými cíli představuje **Rada Evropy (*Council of Europe – RE*)**, která vznikla v roce 1949 za účelem ochrany lidských práv a základních svobod. Jednou z významných forem činnosti na tomto poli je mezinárodně právní kodifikace. Klíčovým dokumentem je Úmluva o ochraně lidských práv a svobod přijatá v roce 1950 s kontrolním mechanismem v podobě **Evropského soudu pro lidská práva**.

Mezi další významné dokumenty patří Evropská sociální charta (1961) nebo Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin (1995). V současné době sdružuje 47 evropských států. Status pozorovatele mají Izrael, Japonsko, Kanada, Mexiko, Spojené státy a Vatikán. Česká republika vstoupila do Rady Evropy v roce 1993 (ČSFR v roce 1991). Vrcholným orgánem RE je **Výbor ministrů** složený ze zástupců všech členských států. Schází se dvakrát ročně. Poradním orgánem je **Parlamentní shromáždění**, jehož členy jsou zástupci států volení národními parlamenty (324). **Mezinárodní sekretariát** v čele s **generálním tajemníkem RE** zabezpečuje činnost RE administrativně. Nový orgán byl zřízen v roce 1999, a to **Komisař pro lidská práva** volený Parlamentním shromáždě-

ním na šest let. Dalšími orgány jsou Kongres orgánů místní a regionální samosprávy a Konference mezinárodních a nevládních organizací. Nový orgán byl zřízen v roce 1999, a to **Komisař pro lidská práva** volený Parlamentním shromážděním na šest let. Jeho úkolem je působit preventivně, popř. upozorňovat na nedodržování lidských práv. Rada Evropy sídlí ve Štrasburku. ČR má při Radě Evropy Stálou misi.

Druhou nejpočetnější mezivládní organizací s univerzálním zaměřením – po OSN – je **Organizace islámské kooperace (Organization of Islamic Cooperation – OIC)** sdružující 57 států. Další státy a mezinárodní organizace včetně OSN mají status pozorovatelů. Organizace byla založena v roce 1969 v Maroku. Charta OIC přijatá v roce 2008 stanoví jako základní cíle mj. pozvednout a konsolidovat bratrství a solidaritu členských států, chránit a podporovat společné zájmy a koordinovat úsilí z pohledu výzev stojících před islámským světem zvláště, a mezinárodním společenstvím všeobecně, podporovat meziislámskou ekonomickou a obchodní spolupráci a dosažením ekonomické integrace vytvořit společný islámský trh. OIC sebe sama prezentuje jako kolektivní hlas muslimského světa.

Nejvyšším orgánem OIC je **Islámský summit**, na němž se jednou za tři roky scházejí hlavy států a vlád všech členských zemí. Jednou do roka jedná **Rada zahraničních ministrů**. Výkonným orgánem je **Generální sekretariát** v čele s generálním tajemníkem. Sídlí v Jeddahu (Saudská Arábie).

Za organizace se specifickým cílem jsou rovněž považovány mezivládní organizace usilující o ekonomickou spolupráci. V celosvětovém měřítku patří k nejvýznamnějším Mezinárodní měnový fond, Světová banka, Světová obchodní organizace a Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj.

Mezinárodní měnový fond (International Monetary Fund – IMF) vznikl v roce 1944 na základě dohod uzavřených na konferenci v Bretton Woods (USA). Tyto dohody podepsalo 29 států včetně Československa reprezentovaného Prozatímní londýnskou vládou. V současné době představuje jeho členskou základnu 189 států. Československu bylo členství v MMF ukončeno v roce 1954. ČSFR obnovila své členství v roce 1990. Česká republika je členskou zemí od roku 1993.

Cílem Mezinárodního měnového fondu je podporovat mezinárodní měnovou spolupráci, usnadňovat mezinárodní obchod, napomáhat devizové stabilitě a napomáhat odstraňování nerovnováhy v mezinárodních platebních bilancích svých členů. Toho dosahuje mj. poskytováním finančních půjček členským zemím.

Vrcholným orgánem Mezinárodního měnového fondu je **Rada guvernérů**, složená ze zástupců všech členských států. Schází se zpravidla jedenkrát ročně. Dalším orgánem je **Rada výkonných ředitelů**, jejímiž členy je jednak osm zástupců států s největším podílem na rezervních zdrojích fondu (Čína, Francie, Německo, Japonsko, Rusko, Saudská Arábie, Spojené státy a Velká Británie) a šestnáct volených ředitelů reprezentujících jednotlivé skupiny států. Rada výkonných ředitelů volí na pět let **generálního ředitele**¹. Sídlo Mezinárodního měnového fondu je ve Washingtonu.

Světová banka (World Bank – WB) vznikla rovněž na základě dohod uzavřených v Bretton Woods. Tehdejší Československo bylo zakládajícím členem. V roce 1954 bylo členství ČSR přerušeno pro neplnění povinností. V roce 1990 bylo obnoveno členství pro Českou a Slovenskou Federativní republiku. Česká republika se stala členem Světové banky okamžikem svého vzniku dnem 1. 1. 1993. Od členské základny 38 států v roce 1946 se počet členských států zvýšil na současných 189.

Pod názvem Světová banka se setkáváme s celkem pěti institucemi, které představují **Skupinu Světové banky**. Jedná se o **Mezinárodní banku pro obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development – IBRD)**, **Mezinárodní finanční korporaci (International Finance Corporation – IFC)**, založenou v roce 1956, **Mezinárodní asociaci pro rozvoj (International Development Association – IDA)**, založenou v roce 1960, **Mezinárodní centrum pro řešení investičních sporů (International Center for Settlement of Investment Disputes – ICSID)**, založené v roce 1966, a **Multilaterální agenturu pro investiční záruky (Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA)**, založenou v roce 1988. Původním záměrem Světové banky bylo především napomoci hospodářské obnově zemí postižených druhou světovou válkou.

Od svého vzniku poskytuje Světová banka finanční a technickou pomoc směřující do lidského rozvoje, ochrany životního prostředí, podpory soukromého sektoru a ekonomických reforem, pomoci chudým zemím a zemím postižených konflikty.

Vrcholnými orgány Světové banky jsou **Rada guvernérů** a 25 výkonných ředitelů. Rozhodování Světové banky vychází i z podílu jednotlivých členských zemí na kapitálových zdrojích banky. Tomu odpovídá i obsazování míst ředitelů, kdy každá ze zemí s nejvyšším podílem (Francie, Japonsko, Německo, Spojené státy a Velká Británie) má nárok na jednoho jmenovaného ředitele. Ostatních dvacet je voleno na období dvou let. Rada guvernérů volí na pět let **Prezidenta Světové banky**².

¹ V čele MMF byla v letech 2011–2019 Christine Lagardeová (Francie). Na svoji funkci rezignovala poté, co ji Evropská rada po volbách do Evropského parlamentu v roce 2019 navrhla do funkce prezidentky Evropské centrální banky. Nahradila ji proto v MMF ve stejném roce Kristalina Georgieová (Bulharsko).

² Prezidentem Světové banky je od roku 2019 David Malpass (USA). Podle nepsané dohody je

Světová obchodní organizace (*World Trade Organization – WTA*) vznikla jako nástupce Všeobecné dohody o clech a obchodu – GATT k 1. 1. 1995. K zakládající smlouvě přistoupilo 24 států (včetně ČR) a EU. V současné době je členem WTO 164 států. Statut pozorovatele byl udělen 23 státům a desítkám nevládních organizací.

Smyslem činnosti Světové obchodní organizace je podpora fungování mezinárodního obchodu na základě systému daných pravidel, nestranné urovnávání sporů a organizace obchodních jednání. Tato pravidla směřují ke zjednodušení přístupu na národní trhy a liberalizaci obchodní politiky. Více než šedesát dohod WTO představuje právní základ mezinárodního obchodu. Uzavřené dohody odstraňují diskriminaci, umožňují volný obchod a zabezpečují pomoc nejchudším zemím světa. WTO spolupracuje s řadou mezinárodních finančních institucí, které byly uvedeny výše.

Řídicím orgánem WTO je **Konference ministrů**, která se schází každé dva roky. Každodenní chod Organizace zajišťuje **Generální rada**. Orgánem technické a administrativní pomoci je **Sekretariát**, v čele s **generálním ředitelem**¹. Sídlem WTO je Ženeva.

Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (*Organization for Economic Co-operation and Development – OECD*) vznikla v roce 1961 jako nástupce Organizace pro evropskou ekonomickou spolupráci (OEEC). Jejími zakladateli bylo dvacet států. V současné je jejím členem 36 ekonomicky vyspělých států. Česká republika byla do OECD přijata v roce 1995.

Cílem OECD je dosáhnout co nejvyššího udržitelného ekonomického růstu, zaměstnanosti a stoupající životní úrovně členských zemí, přispívat ke zdravému ekonomickému rozvoji v členských i nečlenských zemích a v neposlední řadě přispívat k rozvoji světového obchodu na mnohostranném nediskriminačním základě v souladu s mezinárodními závazky. OECD se věnuje všem oblastem hospodářské politiky.

Činnost OECD řídí **Rada** složená ze zástupců všech členských států. Rada se schází dvakrát měsíčně na úrovni stálých zástupců. Předsedá jí **generální tajemník**,² který je jmenován Radou na pět let. Jednou ročně se koná zasedání Rady na úrovni ministrů členských zemí. Zasedání se účastní i zástupce Komise Evropské unie.

Podstata práce OECD spočívá v činnosti tzv. věcných (odborných) výborů a jejich pracovních skupin. Úzkou vazbu na OECD mají tyto organizace: Mezinárodní energetická agentura (IEA), Agentura pro jadernou energetiku (NEA), Středisko pro výzkum a inovace ve vzdělávání (CERI), Rozvojové středisko a Klub zemí Sahelu (Club de Sahel). Sídlem OECD je Paříž.

II. Nevládní mezinárodní organizace

Jak již bylo uvedeno, členy nevládních mezinárodních organizací nejsou státy, ale právnické a fyzické osoby, jejichž zájmy překračují hranice jednotlivých států. Jedná se o instituce sdružující humanitární organizace (Mezinárodní výbor Červeného kříže), politické strany (Socialistická internacionála), odbory (Mezinárodní odborová konfederace), organizace zaměstnavatelů (Mezinárodní organizace zaměstnavatelů), hnutí v oblasti ochrany lidských práv (Amnesty International), ekologická hnutí (Greenpeace), charitativní organizace (Oxfam), sportovní federace (Mezinárodní olympijský výbor, FIFA) a organizace sdružující představitele mnoha různých profesí.

Mezinárodní výbor Červeného kříže (*International Committee of the Red Cross*) je mezinárodní nevládní organizací založenou v roce 1863 v Ženevě, která je stále sídlem této organizace. Vznikla s cílem poskytovat pomoc obětem válek a napomáhat dodržování humanitárního práva stranami zúčastněnými na válečných konfliktech. Jejím zakladatelem byl Jean Henry Dunant, první nositel Nobelovy ceny míru z roku 1901. Mezinárodní výbor Červeného kříže je součástí Mezinárodní federace společností Červeného kříže a Červeného půlměsíce, která byla konstituována v roce 1919.

V současné době koordinuje činnost 191 národních organizací včetně Českého Červeného kříže. V celosvětovém měřítku se na práci Federace podílí téměř 80 milionů dobrovolníků.

Na mezinárodní úrovni se sdružují významné rodiny³ politických stran. **Socialistická internacionála** (*Socialist International – SI*) sdružuje sociálnědemokratické a socialistické strany. Byla založena v roce 1951. Jejími členy je 170 organizací se statusem člena, pozorovatele, bratrské nebo přidružené organizace. Sídlem SI je Londýn. **Mezinárodní demokratická unie** (*International Democratic Union – IDU*) sdružuje více než 80 konzervativních, křesťanskodemokratických a dalších politických stran středu a středopravicově orientovaných z více než šedesáti zemí. Byla založena v roce 1983. Sídli v Mnichově. **Liberální internacionála** (*Liberal International – LI*) je světovou federací liberálních stran. Vznikla v roce 1947. Má 106 členů. Jejím sídlem je Londýn.

Mezinárodní odborová konfederace (*International Trade Union Confederation – ITUC*) je mezinárodní

vždy v čele MMF zástupce Evropy a v čele SB zástupce Spojených států.

¹ Generální ředitel Roberto Aranedo (Brazílie) byl do funkce generálního ředitele na další čtyři roky zvolen v roce 2017.

² Angel Gurría (Mexiko) vykonává od roku 2006 v této funkci již třetí pětiletý mandát.

³ K pojmu „stranická rodina“ viz sub kapitola Typologie politických stran (část první, hlava pátá, § 3 C).

odborová organizace ustavená v roce 2006. Navazuje na činnost Mezinárodní konfederace svobodných odborů (založena v roce 1949) a Světové konfederace práce (založena v roce 1920), jejíž ukončení činnosti vyústilo v konstituování Mezinárodní odborové konfederace. Jejím cílem je podpora a obrana práv zaměstnanců prostřednictvím mezinárodní solidarity v globálním světě. Reprezentuje zájmy 207 milionu zaměstnanců ze 163 zemí světa. Českomoravská konfederace odborových svazů je jejím zakládajícím členem.

Na evropském kontinentu zastupuje zájmy zaměstnanců **Evropská odborová konfederace** (*European Trade Union Confederation* – ETUC), která vznikla v roce 1973. Sdružuje 90 národních odborových organizací a 10 evropských odborových federací z 38 zemí Evropy odvětvových organizací, které mají 45 milionů členů. Českomoravská konfederace odborových svazů byla přijata do ETUC v roce 1995.

Zájmy zaměstnavatelů jsou na druhé straně např. reprezentovány **Mezinárodní organizací zaměstnavatelů** (*International Organisation of Employers* – IOE), která vznikla v roce 1920. Dnes je jejími členy 168 národních zaměstnavatelských organizací z více než 150 zemí. Svaz průmyslu a dopravy ČR je členem IOE od roku 1992.

Průmyslové a zaměstnavatelské federace nejen zemí Evropské unie, ale i dalších evropských států sdružuje organizace **BUSINESSEUROPE – Konfederace evropského podnikání**. Jejím cílem je dosahovat růst a konkurenceschopnost Evropy. Byla založena v roce 1958 šesti zakládajícími státy Evropských společenství. Dnes má 40 členů z 35 zemí. Sídli v Bruselu. Na činnosti BUSINESSEUROPE se od roku 1993 podílí rovněž Svaz průmyslu a dopravy ČR.

Na poli ochrany lidských práv je jednou z nejvýznamnějších nevládních mezinárodních organizací zabývající se dlouhodobě problematikou lidských práv **Amnesty International (AI)**. Vznikla v Londýně v roce 1981. Z počátku se zabývala individuálními případy porušování lidských práv. V současné době monitoruje dodržování lidských práv v celosvětovém měřítku a každoročně vydává zprávu o stavu lidských práv ve světě. Tuto zprávu, ale i konkrétní zjištění o porušování lidských práv adresuje vládám a mezinárodním organizacím (OSN, Rada Evropy, aj.).

AI je založena na dobrovolném členství jednotlivců i přidružených skupin. Má regionální pobočky ve více než devadesáti státech světa včetně České republiky. Jejím nejvyšším orgánem scházejícím se každé dva roky je Mezinárodní rada. Výkonným orgánem je Mezinárodní sekretariát v čele s generálním tajemníkem. Sídlem AI je Londýn.

Mezi významné mezinárodní nevládní organizace zabývajícími se ochranou lidských práv patří **Human Rights Watch** založená v roce 1978. Jejím původním cílem v návaznosti na Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě konané v roce 1975 bylo poukazovat na porušování lidských práv v bývalém Sovětském svazu a zemích sovětského bloku. Později se zabývala porušováním lidských práv ve Střední Americe a postupně se začala angažovat celosvětově. Každoročně vydává více než 100 zpráv o situaci v oblasti lidských práv v 90 zemích světa. Jejím sídlem je New York.

Jednou z nejznámějších nevládních mezinárodních organizací usilující o ochranu a zachování životního prostředí a podporu míru je **Greenpeace**. Vznikla v roce 1971 ve Vancouveru (Kanada) jako organizace protestující proti nukleárním testům prováděným Spojenými státy na Aljašce. V průběhu sedmdesátých let rozšířila spektrum svých aktivit, organizuje je v mezinárodním měřítku a vytváří Greenpeace International. Sídlem organizace je Amsterdam. Disponuje 27 národními a regionálními pobočkami v 55 zemích světa působícími ve více než 40 zemích. V roce 1992 vznikla pobočka v ČSFR a po vzniku ČR i v České republice.

Jako příklad mezinárodních charitativních organizací si můžeme uvést Oxfam International a International Action Aid.

Organizace **Oxfam International** vznikla v roce 1942 v Oxfordu jako britská organizace pro boj s chudobou a nespravedlností ve světě. Později vzniklo dalších 19 poboček, které spolupracují s partnery a komunitami ve více než 90 státech světa. V roce 1995 byl založen Oxfam International jako konfederace těchto poboček. Sekretariát organizace je v Oxfordu. Další kanceláře zřídila v Adis Abebě, Bruselu, Moskvě, New Yorku a v Ženevě.

International Action Aid zahájila svoji činnost v roce 1972 jako britská charitativní organizace zaměřená na vzdělávání dětí. Později rozšířila svoji činnost na boj proti chudobě a nespravedlnosti. Jejími prioritami jsou práva žen, politika a ekonomika, Země a klima a mimořádné události. Sídlem Mezinárodního sekretariátu je Johannesburg (Jihoafrická republika).

Mezinárodní olympijský výbor (*International Olympic Committee* – IOC) je nepochybně jednou z nejznámějších nevládních mezinárodních organizací na sportovním poli. Jeho hlavním cílem je pořádat olympijské hry. Jeho zakladateli v roce 1894 byli Pierre de Coubertin a Demetrios Vikelas. Členy Mezinárodního olympijského výboru jsou v současné době 206 národních olympijských výborů včetně Českého olympijského výboru. Mezinárodní olympijský výbor zastřešuje olympijské hnutí, jehož součástí jsou dále i Mezinárodní sportovní federace a organizační výbory organizující každé čtyři roky letní a zimní olympijské hry. Mezinárodní olympijský výbor sídlí v Ženevě.

Velmi reprezentativní členskou základnu má **Mezinárodní fotbalová federace (FIFA)**. Jejími členy je 211 národních fotbalových asociací. FIFA má podobu zastřešující organizace sdružující šest kontinentálních konfede-

rací – Asijskou, Africkou, Severní a Střední Ameriky a Karibiku, Jižní Ameriky, Oceánie a Evropskou (UEFA).

Mezinárodní asociace atletických federací (*International Association of Athletics Federation – IAAF*) sdružuje od roku 2015 dokonce 214 národních atletických federací. Zakládajícími členy v roce 1912 bylo 17 federací. Členem Mezinárodní asociace atletických federací je i Český atletický svaz.

Nevládní mezinárodní organizace sdružují – jak již bylo uvedeno – příslušníky mnoha profesí. Nejznámější jsou však ty, které sdružují spisovatele (**PEN klub**) a vědce mnoha vědních oborů počínaje astronomy (Mezinárodní astronomická unie) a konče třeba u politologů. Ty sdružuje **Mezinárodní asociace pro politické vědy** (*International Political Science Association – IPSA*) od roku 1949. Jejím členem je také Česká společnost pro politické vědy. Stejně jako i **Středoevropské asociace pro politické vědy** (*Central European Political Science Association – CEPASA*) ustavené v roce 1994.

Rada mezinárodních nevládních organizací sdružuje právníky. Jedná se například o **Mezinárodní unii advokátů** (*Union Internationale des Avocats – UIA*), jejímiž členy je více než 200 advokátních asociací reprezentujících téměř dva miliony právníků a dále i několik tisíc individuálních členů z více než 110 zemí. Jejím sídlem je Paříž.

V Evropě sdružuje advokáty **Rada evropských advokátních komor** (*Council of Bars and Law Societies of Europe*). Sídlí v Bruselu.

Světová asociace právníků (*World Jurist Association – WJA*) prosazuje od svého založení v roce 1963 myšlenku, že svět se nemá řídit silou, ale právem. Jejím cílem je posilovat a rozšiřovat panství práva (*Rule of Law*) ve světě. Členy Asociace jsou soudci, vládní úředníci, profesori práva, právníci a studenti z více než 140 zemí světa. Vedení sídlí v Rockville (Maryland – Spojené státy).¹

C. Nadnárodní korporace

Nadnárodní korporace (*Transnational Corporations*) působí sice v ekonomice, jsou zakládány za účelem zisku, avšak právě jejich ekonomický význam ovlivňuje nejen subjekty vnitrostátního politického systému, ale i systému mezinárodního.

Nadnárodní korporace realizují své ekonomické aktivity zpravidla v několika zemích najednou. Budují v zahraničí nové výrobní kapacity, formou akvizice získávají již existující podniky v dané zemi, popř. spojují tyto kapacity z různých zemí. Nadnárodní korporace však nevznikají jen ve výrobě, ale rovněž v obchodu a službách.

Alokací investic do výroby, vývoje nových technologií či těžby surovin mohou tyto společnosti ovlivňovat vývoj nejen v regionálním, ale i národním a mezinárodním měřítku. Celková aktiva velkých nadnárodních společností je v řadě případů vyšší než HDP mnoha i vyspělých států.

Žebříček Forbes 2000 (viz níže) ve své poslední analýze (2019) největších veřejně obchodovatelných společností světa to dokládá. Celkem uvádí tento žebříček společnosti z 61 zemí a dodává, že mají dohromady roční tržby ve výši 40 bilionů dolarů a aktiva v hodnotě 186 bilionů dolarů.

Výši aktiv největších společností dokládá přehled „top“ deseti společností:²

Pořadí	Společnost	Hodnota v milionech USD
1	ICBC(Čína) – bankovníctví	4 biliony 034.5 mld. \$
2	China Construction Bank Corporation	3 biliony 382.4 mld. \$
3	Agricultural Bank of China	3 biliony 293.1 mld. \$
4	Bank of China	3 biliony 097.6 mld. \$
5	Mitsubishi UFJ Financial – Japonsko - bankovníctví	2 biliony 799.9 mld. \$
6	HSBC Holdings PLC Velká Británie – bankovníctví	2 biliony 558.1 mld. \$
7	Bank of America	2 biliony 377.2 mld. \$
8	BNP Paribas (Francie) – bankovníctví	2 biliony 333 mld. \$
9	Citigroup Inc. (USA) - bankovníctví	1 bilion 958.4 mld. \$

¹ 24. Kongres Světové asociace právníků se v roce 2011 konal v roce Praze a jeho tématem byla problematika národních právních kultur v globalizovaném světě.

² Zdroj: Forbes.com

10	Wells Fargo (USA) - bankovníctví	1 bilion 887.8 mld. \$
----	----------------------------------	------------------------

Studie vědců ze švýcarské ETH¹ publikovaná v září 2011 pod názvem dospěla k závěru, že světovou ekonomiku ovládá 147 nadnárodních společností. Autoři z databáze Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) z roku 2007, obsahující údaje o 37 milionech firem z celkem 194 zemí, analýzou vlastnických vztahů vyseletovali 43 060 nadnárodních společností ze 116 států a dalšími selekcemi dospěli k více než 1300 vlastnicím propojeným s firmám, aby nakonec určili rozhodujících **147**.

Zároveň v příloze ke své studii poukázali na 50 nejdůležitějších. Většinu z nich představovaly finanční instituce. Převládající zastoupení měly Spojené státy – 23 zástupců, Velká Británie – 8, Francie – 5, Japonsko – 4, Itálie – 2, SRN – 2, Nizozemsko – 2, Švýcarsko – 2, Kanada – 1 a Čína – 1. Jedná se např. o Barclays PLC (VB), JPMorgan Chase and Company (USA), UBS AG (Švýcarsko), Merrill Lynch and Co., INC. (USA), Deutsche Bank AG (SRN), Mitsubishi UFJ, Financial Group, INC. (Japonsko), Sociétés Générales (Francie), Unicredito Italiano, SPA (Itálie), Vereninging Aegon (Nizozemsko), China Petrochemical Group, Co. (ČLR).

D. Ostatní subjekty mezinárodního systému

Vedle uvedených subjektů mezinárodního systému se můžeme setkat i s prezentací dalších subjektů jako především tzv. nestátních aktérů mezinárodního systému. Jsou za ně považovány náboženství a náboženské organizace, národnostní a národně-osvobozenecká hnutí, teroristické skupiny, organizovaný zločin, popř. významné osobnosti jako Mahátma Gándhí nebo Nelson Mandela.

E. Mezinárodní vztahy

Vymezení předmětu mezinárodních vztahů – jako integrální součásti mezinárodního systému – s sebou přináší jistý terminologický problém. Doslovný výklad by zužoval mezinárodní vztahy pouze na vztahy mezi národy a vyřazoval by stále ještě klíčové vztahy v mezinárodním systému, které představují mezistátní vztahy. Stejně jako chápání mezinárodních vztahů pouze jako vztahů mezistátních by rovněž redukovalo chápání předmětu mezinárodních vztahů.

Mezinárodní vztahy proto představují souhrn vztahů politických, bezpečnostních, sociálních, ekonomických, kulturních, ekologických, vědeckých a dalších, které se realizují mezi státy a ostatními subjekty mezinárodního systému.

§ 3 Modely mezinárodního systému

Systémová teorie umožnila konstituování modelů mezinárodního systému, přičemž mocenská struktura systému vedla ke konstruování jeho bipolární, multipolární či hegemonistické podoby.

Multipolární systém se vyznačuje existencí více než dvou mocenských center, pro **bipolární** systém je příznačná existence dvou mocenských center, která mohou mít podobu dvou států nebo i dvou aliancí, a systém **hegemonní** je založen na existenci jednoho mocenského centra.

Rozšířenější klasifikaci modelů mezinárodního systému provedl jeden z nejvýznamnějších představitelů systémového přístupu v oblasti mezinárodních vztahů Morton Kaplan, který zformuloval nejprve šest a později další modely mezinárodního systému:

- **Systém „mocenské rovnováhy“**, v němž jsou jedinými významnými subjekty státy s velkou vojenskou a ekonomickou kapacitou. To mimo jiné znamená, že se jedná o systém, jehož komponentem nejsou žádné jiné subsystémy. Pět „podstatných státních aktérů“ je minimum, aby systém fungoval. Zmíněné mocnosti mají shodné role v systému. Všechny jsou zainteresovány na zachování ostatních států jako podstatných aktérů a potenciálních spojenců.
- **Volný bipolární systém**, v němž jsou role aktérů odlišné, existují různé druhy aktérů, jako jsou státy, bloky států, bloky vůdců, členové a nečlenové bloků a hlavně univerzální organizace. Ve volném bipolárním systému platí různá pravidla pro příslušníky bloků a jiná pro ty aktéry, kteří k blokům nepatří. Integrovaní roli neplní balancér, ale zprostředkovatel-neutrál nebo univerzální nadstátní organizace. Když bloky nejsou hie-

rarchicky uspořádány, volný bipolární systém má tendenci změnit se v systém „mocenské rovnováhy“. Stabilita se zvyšuje, když vůdcové bloků jsou vlastníky nukleárních zbraní a mají schopnost druhého úderu.

- **Pevný bipolární systém**, který je modifikací volného bipolárního systému. Odlišnost je dána tím, že buď zde nejsou neutrálové a univerzální organizace, nebo nemají význam. Když nejsou bloky hierarchicky organizovány, systém má tendenci k nestabilitě. Jedná se o systém s vysokým vnitřním dysfunkčním napětím, v němž chybí role integračních faktorů a zprostředkovatele.
- **Univerzální systém**, jenž může vzniknout, když bude mnoho důležitých politických pravomocí delegováno univerzální organizaci, pravděpodobně jako důsledek závodů v jaderném zbrojení, neboť aktéři pocítí nebezpečí sporů. Univerzální systém se liší od výše uvedených mezinárodních systémů tím, že má politický systém jako subsystém mezinárodního systému. Nejspíše by však šlo o systém konfederálního typu, který by působil spíše vůči teritoriálním vládám než vůči jednotlivcům. Fungoval by na principu solidarity a znamenal by změnu orientace aktérů ve prospěch kolektivních a mezinárodních hodnot. Univerzální organizace musí též mít větší silový potenciál než kterýkoliv z jeho členů. Jedná se o velmi stabilní systém.
- **Hierarchický systém**, který může vzniknout v důsledku změn ve velikosti mezinárodních organizací nebo jako důsledek velmi dobrého fungování univerzálního systému či jako důsledek dobytí světa či hegemonie jedním aktérem. V prvních dvou případech by se jednalo o demokratickou federaci, v posledním patrně o autoritativní.
- **Veto systém** je systémem, kde každý stát či blok je vlastníkem nukleárních zbraní, ovšem nikdo nemá kapacitu k úplné eliminaci nepřátelských sil. Navíc v případě úspěšného útoku proti jednomu aktéru je tu nebezpečí odvety ze strany třetího aktéra. Proto je zde malá pravděpodobnost jaderné války, a to jak útoku proti měštům, tak útoku proti silám protivníka. Když už jsou jaderné zbraně přece jen použity, je zde tendence užít je v omezeném rozsahu jako varování či pro jiné přísně omezené cíle. V tomto systému není tendence vytvářet aliance, což je odlišnost od systému „mocenské rovnováhy“. Uvedený systém je méně stabilní než volný bipolární systém.
- **Velmi volný bipolární systém** obsahuje elementy vnitřní nestability a měl by být chápán jako samostatný jen v konkrétní situaci. V případě rostoucí nukleární rovnováhy by bylo redukováno nebezpečí centrální války, kromě případu eskalace. Vzniká však prostor pro partyzánskou válku a omezené války, právě jako pro řídké omezené války v oblastech, kde eskalace není pravděpodobná. Bloky jsou oslabeny, ale stále existují. Objevuje se velká oblast společných zájmů mezi vůdci bloků. K využití této skutečnosti je užívána univerzální organizace. Pro systém je tak charakteristická kontrola zbrojení, urovnávání rozporů mezi bloky a opoziční chování členů bloku vůči jednání bloku.
- **Systém *détente***¹ je systémem supervelmocí, které si silně konkurují, ale jejichž konkurence není konfliktní. Napětí je uvolněno a byly podepsány důležité smlouvy o kontrole zbrojení. Vnitrobloková soudržnost je oslabena. Posiluje se role práva a principu neintervence do vnitřních záležitostí jiných států. Univerzální organizace hraje velkou roli při řízení míru. Války se mohou objevit, ale nebudou zahrnovat supervelmoci, přinejmenším nebudou znamenat přímou konfrontaci mezi nimi. Takovéto války budou mít tendenci k lokalizaci, budou mít přísně omezené cíle, budou se týkat malých států a budou zcela nejaderné.
- **Nestabilní blokový systém** je protikladem systému *détente*. Tento systém je rozprostřen ve světě, v němž roste napětí mezi supervelmocemi a v němž jsou supervelmoci vzájemně velmi podezřívavé. Smlouvy o kontrole zbrojení jsou minimální, oblast konfliktů je extenzivní. Čtyři nebo pět dalších států má jaderné zbraně, ovšem jen pro minimální odstrašení. Zahraniční politika supervelmocí má tendenci být intervencionalistická. Role univerzální organizace je převážně usmiřovací, význam mezinárodního práva neroste.²

¹ Uvolnění(fr.)

² Citováno podle Krejčí, O. *Mezinárodní politika*. Praha: EKOPRESS, 2007, s. 624–626.

